

ĐỀ XUẤT XÂY DỰNG BÁCH KHOA THƯ DÀNH CHO HỌC SINH TIỂU HỌC

LÊ THỊ LIỄU HẠNH *

Tóm tắt: Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học là công trình tra cứu, cung cấp một cách toàn diện và có hệ thống những kiến thức về nhiều lĩnh vực khác nhau. Bài viết khảo sát một số công trình trong và ngoài nước dành cho lứa tuổi học sinh, từ đó gợi ý xây dựng *Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học* ở Việt Nam.

Từ khóa: Bách khoa thư, xây dựng, học sinh tiểu học, trẻ em.

Abstract: The *Encyclopedia for elementary school students* is a reference work that provides comprehensive and systematic knowledge of many different fields. The article surveys a number of domestic and foreign works for students, thereby suggesting for the construction of the *Encyclopedia for elementary school students* in Vietnam.

Keywords: Encyclopedia, construction, elementary school students, children.

1. Đặt vấn đề

Ở Việt Nam hiện nay công nghiệp hóa phải đi đôi với hiện đại hóa. Nền kinh tế chuyển từ nông nghiệp sang công nghiệp và từ công nghiệp sang kinh tế tri thức. Đóng vai trò quan trọng trong nền kinh tế tri thức là giáo dục và đào tạo. Việc biên soạn các bộ từ điển bách khoa, bách khoa thư góp phần cung cấp cho xã hội những tri thức,

những thông tin chính xác nhất của các quốc gia về mọi lĩnh vực, ở mọi thời đại. Với mỗi trình độ trong học tập và công tác cần có những cuốn bách khoa thư phù hợp.

Bách khoa thư dành cho thanh thiếu nhi nói chung và bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học nói riêng là loại hình đã và đang được nhiều quốc gia quan tâm. Đây được coi là sản phẩm văn hóa lưu chứa thông tin về nhiều lĩnh vực tri thức, là phương tiện tra cứu và trau dồi kiến thức về nhiều lĩnh vực. Trong giáo dục, bách khoa thư cũng là nguồn tài liệu tham khảo rất có giá trị cho giảng dạy và thỏa mãn trí tò mò của lứa tuổi thanh thiếu nhi.

Trong những năm gần đây, bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học dần trở thành sản phẩm mang tính thời sự. Các em học sinh trong độ tuổi này bắt đầu hình thành thói quen học tập, đọc sách và tìm hiểu mọi thứ xung quanh. Đây là giai đoạn các em học sinh tìm tòi, hiếu kỳ về hầu hết các lĩnh vực, mọi thứ đều mới mẻ và thú vị. Trong thời đại công nghệ thông tin đang bùng nổ như hiện nay, với vô số những chương trình, những thông tin, những sản phẩm độc hại trà trộn khó kiểm soát, thì các dòng sách mang tính bách khoa thư đang

* ThS - Viện Nghiên cứu Con người; Email: lehanhtd@gmail.com

trở thành lựa chọn hàng đầu của phụ huynh và các em học sinh tiểu học.

Hiện nay, ở Việt Nam, các bộ bách khoa thư chính thống đa số chỉ dành cho đối tượng người trưởng thành, ngôn ngữ và thông tin quá lớn, cũng như không hấp dẫn và phù hợp với lứa tuổi học sinh tiểu học. Các bộ sách mang tính bách khoa thư trên thị trường khá nhiều, nhưng đa số đều làm nhỏ lẻ, chưa có sự thống nhất và hệ thống, hầu hết mang tính thương mại. Chính vì thế, bài viết khảo sát, đưa ra một vài đề xuất xây dựng *Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học* ở Việt Nam. Nếu có thể biên soạn và xuất bản, đây vừa là công trình tra cứu trong giảng dạy, vừa là bộ sách bổ ích trau dồi tri thức và thỏa mãn mọi thắc mắc cho các em học sinh lứa tuổi tiểu học.

2. Các công trình bách khoa thư ở nước ngoài dành cho trẻ em

Năm 1908, tác giả Arthur Mee người Anh biên soạn bộ bách khoa toàn thư cỡ lớn và xuất bản mang tên “*The Children’s Encyclopaedia*” (*Bách khoa thư cho trẻ em*) được chia thành 8 tập, xuất bản ở Anh năm 1910 (sau này mở rộng thành 10 tập). Mỗi cuốn sách đều có kết cấu: phần đầu có mục lục thuận tiện cho việc tìm đọc và tra cứu theo chủ đề; phần nội dung gồm các bài viết sống động và có hình minh họa, được viết và đánh số trang liền mạch từ quyển số 1 đến hết quyển số 8. Bộ bách khoa toàn thư được sắp xếp lần lượt theo các chủ đề sau: Earth and its neighbours, Men and women, Stories, Animal life, History, Familiar things, Wonder, Art, Ourselves, Plant life, Countries, Picture atlas, Poetry and nursery rhymes, Powers, Literature, Ideas, The Bible, Things to make and do, School lessons. Năm 1912, bộ bách khoa thư này được biên tập thành 24 tập và đổi

tên thành *The book of Knowledge* (Sách kiến thức) xuất bản tại New York. Bộ sách được sắp xếp theo các chuyên đề như thực vật, động vật,...

Sách *Britannica Junior* được xuất bản lần đầu tiên vào năm 1934 với 12 tập dựa trên *Weedon’s Modern Encyclopedia* được Britannica mua bản quyền. Sau đó được mở rộng thành 15 tập vào năm 1947 và được đổi tên thành *Britannica Junior Encyclopedia* (Bách khoa toàn thư Britannica cho trẻ em) vào năm 1963, được xuất bản nhằm phục vụ cho học sinh tiểu học và trung học cơ sở. Một trong những tính năng của nó là khối lượng chỉ mục tham chiếu sẵn, kết hợp các mục thông tin ngắn với việc lập chỉ mục cho các bài viết tổng quát dài hơn. Năm 1970, một bộ bách khoa toàn thư mới có tên là *The Young Children’s Encyclopedia* (Bách khoa toàn thư dành cho trẻ nhỏ), được biên soạn đặc biệt cho trẻ em mới học đọc và chưa học tiểu học, cuốn sách bao gồm 16 tập, trong đó tất cả các hình ảnh minh họa đều có màu và văn bản tóm tắt thông tin đi kèm. Sau khi xuất hiện ban đầu, bộ này đã được dịch sang nhiều ngôn ngữ, bao gồm cả tiếng Nhật và tiếng Hàn. Dựa trên *The Young Children’s Encyclopedia*, năm 1989, công trình *Compton’s MultiMedia Encyclopedia* (Bách khoa toàn thư đa phương tiện của Compton) ra đời, là bộ bách khoa toàn thư đa phương tiện đầu tiên, chứa tất cả thông tin của bộ in cũng như âm thanh và hình ảnh động.

Oxford Junior Encyclopaedia (Bách khoa toàn thư dành cho trẻ từ 11 tuổi trở lên) của Laura Enid Salt và Robert Sinclair, xuất bản năm 1964, được sắp xếp một cách có hệ thống. Mỗi cuốn trong số 12 quyển được dành cho một lĩnh vực chủ đề độc lập: loài người, lịch sử tự nhiên, vũ trụ, truyền

thông, cuộc sống vĩ đại, nông nghiệp và thủy sản, công nghiệp và thương mại, kỹ thuật, giải trí, luật pháp và xã hội, gia đình và sức khỏe, nghệ thuật,... Quyển thứ 13 là một mục lục có sẵn tài liệu tham khảo. Nội dung mỗi tập được sắp xếp theo thứ tự bảng chữ cái tiếng Anh, các quyển được liên kết bằng các tham chiếu chéo và có nhiều hình ảnh minh họa.

Cuối thế kỷ XX, ở Trung Quốc đã xuất bản *Bách khoa toàn thư thiếu niên nhi đồng Trung Quốc* vào năm 1991, được chia thành 4 tập với hơn 60 danh mục chủ đề và có hơn 5.000 chuyên mục, hơn 500 hình ảnh minh họa và 4 triệu từ. Tập *Thiên nhiên - Môi trường* giải thích sự tiến hóa của vũ trụ, những biến đổi địa chất, tiến hóa sinh học, các dạng động vật và thực vật, cấu trúc cơ thể con người và các lĩnh vực khác. Tập *Khoa học - Công nghệ* giới thiệu về lịch sử khoa học công nghệ, sự nghiệp của các nhà khoa học nổi tiếng Trung Quốc và nước ngoài, các định luật về các hiện tượng toán học, vật lý, hóa học,... Tập *Xã hội con người* trình bày chi tiết về lịch sử Trung Quốc và thế giới, danh lam thắng cảnh, chính trị, kinh tế, luật pháp, quân sự và các lĩnh vực khác. Tập *Văn hóa - Nghệ thuật* trình bày những thành tựu văn hóa và nghệ thuật như văn học, triết học, âm nhạc, mỹ thuật và thể thao.

3. Các công trình ở Việt Nam có tính chất bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học

Ở Việt Nam, hiện nay chưa có bộ bách khoa thư chính thức nào được biên soạn dành cho học sinh tiểu học. Hầu hết các cuốn hay bộ bách khoa thư trên thị trường hiện nay đều là sách biên dịch từ bách khoa thư của các nước có lịch sử lâu đời về xuất bản bách khoa thư như Anh, Pháp, Trung

Quốc, Nga,... Cũng có một số bộ sách được biên soạn trong nước dành cho học sinh tiểu học mang hình thức bách khoa thư, nhưng xuất hiện chủ yếu mang tính thương mại, chưa được chính thức đưa vào tham khảo trong giảng dạy.

Bách khoa thư trẻ em - Cuốn sách lý giải vạn vật [4], gồm 304 trang do Thanh Loan, Hoàng Lan dịch, Nhà xuất bản Dân trí phát hành năm 2021. Một trong những cuốn sách có lối trình bày khoa học, rõ ràng, mạch lạc, được cập nhật kiến thức mới và bán khá chạy. Tranh minh họa đẹp mắt, bản đồ nhiều màu, ảnh chụp sắc nét, thu hút. Phần đầu có “Mục lục - Hướng dẫn sử dụng” khái quát toàn bộ cuốn sách, thuận tiện cho việc tìm đọc và tra cứu. Phần nội dung chứa hàng nghìn thông tin thiết yếu và độc đáo về 9 lĩnh vực yêu thích của trẻ em trong độ tuổi tiểu học như: tự nhiên, khoa học, vũ trụ, trái đất, công nghệ, lịch sử, nghệ thuật, xã hội, cơ thể người. Trong từng lĩnh vực này được chia thành nhiều chủ đề, mỗi chủ đề trình bày gói gọn một trang đơn. Mỗi trang đơn đều có ô “Xem thêm” để liệt kê các chủ đề liên quan đến chủ đề đang đề cập. Xen kẽ trong mỗi lĩnh vực là một vài câu chuyện liên quan đến chủ đề trong lĩnh vực đó. Cuối sách là phần “Phụ lục” gồm cây sự sống, tên các nhà khoa học và bản đồ thế giới. Phiên bản tiếng Việt có danh sách các vị quân chủ, các triều đại ở Việt Nam. Cuối sách là phần “Từ vựng” (giải nghĩa từ khó) và “Chỉ mục” (tra cứu các chủ đề).

Bách khoa tri thức về khám phá thế giới cho trẻ em [3] là bộ sách dành cho trẻ em từ 6 tuổi trở lên - cũng chính là lứa tuổi của học sinh tiểu học, đây là bộ sách hấp dẫn do Phan Trần Hồng Hạnh dịch của nhiều tác giả, xuất bản năm 2018 tại Nhà xuất bản Thế giới. Với nội dung phong phú, đa dạng

bao gồm nhiều lĩnh vực khác nhau như: Thiên văn học, vũ trụ, xác ướp và kim tự tháp, Các loài chim, khủng long,... thỏa mãn ước ao khám phá và trí tò mò của các độc giả nhí. Hình ảnh được thể hiện sinh động, bắt mắt, ngôn ngữ trình bày rõ ràng, mạch lạc, giúp các em có cái nhìn chân thật nhất với từng vấn đề. Phần đầu có “Mục lục” khái quát toàn bộ cuốn sách, thuận tiện cho việc tìm đọc và tra cứu. Phần nội dung chứa những thông tin thiết yếu và độc đáo phù hợp với độ tuổi tiểu học về các lĩnh vực yêu thích của trẻ em. Trong từng lĩnh vực này được chia thành nhiều chủ đề, mỗi chủ đề trình bày gói gọn trong hai trang. Cuối sách là “Bảng chú dẫn” giải thích một số thuật ngữ liên quan đến các chủ đề trong lĩnh vực đó và “Bảng chú dẫn” để tra cứu các chủ đề liên quan. Ngoài ra bộ sách còn giới thiệu những trang web cập nhật thêm tin tức mới nhất về các lĩnh vực, cũng như nhiều thông tin, trò chơi và hoạt động thú vị.

Một cuốn sách nữa tác giả muốn giới thiệu đó là cuốn *Science Encyclopedia - Bách khoa thư về Khoa học* [2] do Thùy Dương dịch, xuất bản năm 2019 tại Nhà xuất bản Thanh Niên. Đây là cuốn sách tra cứu khoa học khá toàn diện và lý thú, thông tin được cập nhật mới, kích thích trí tò mò và truyền cảm hứng cho độc giả nhỏ tuổi. Cuốn sách bao gồm 8 lĩnh vực khoa học, ngoài các lĩnh vực quen thuộc như động - thực vật, trái đất, vũ trụ, con người, còn bao gồm thêm 4 lĩnh vực mang tính chất khoa học liên quan đến các ngành khoa học khó như sinh học, hóa học, vật lý, năng lượng,... Các kiến thức trong sách được hệ thống rõ ràng, từ đơn giản thường thức đến chuyên sâu, mang lại giá trị học tập và giá trị nghiên cứu dành cho mọi độ tuổi. *Science Encyclopedia (Bách khoa thư về Khoa học)* của Nhà xuất bản Usborne là

phiên bản sử dụng 180 mã QR trong sách cho trải nghiệm thị giác sống động, với mục đích giúp người đọc dễ dàng liên hệ thực tế với các kiến thức bách khoa. Mã QR cung cấp quyền truy cập tức thời qua điện thoại di động hoặc máy tính bảng vào các trang web với các video clip về các thực nghiệm, động vật trong môi trường sống của chúng và các mô phỏng sinh động. Hơn 140 thí nghiệm đơn giản tại nhà và ngoài trời để các bạn nhỏ tự quan sát, khám phá sau mỗi chủ đề. Các thí nghiệm này đều đơn giản, an toàn, dễ dàng thực hiện trong đời sống thường ngày. Đây là cuốn sách với hơn 25.000 thuật ngữ khoa học được giải thích rõ ràng, dễ hiểu, chứa hệ thống tra cứu ưu việt với bảng thuật ngữ, chú giải, hướng dẫn tỉ mỉ. Đặc biệt *Science Encyclopedia (Bách khoa thư về khoa học)* còn có bảng danh sách các danh nhân khoa học, các công trình nghiên cứu, các thuật ngữ chuyên ngành là tài liệu tham khảo và nghiên cứu hữu ích dành cho cả đối tượng nghiên cứu chuyên sâu. Cuốn sách này tuy không dành riêng cho học sinh tiểu học, nhưng nội dung và cách thức biên soạn được cập nhật liên tục nhờ công nghệ 4.0 đã được áp dụng.

4. Đề xuất xây dựng *Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học ở Việt Nam*

Xây dựng đề cương *Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học* là cơ sở biên soạn bộ bách khoa thư này. Khi xây dựng đề cương cần xác định đối tượng là các em học sinh tiểu học (từ 6 tuổi đến 11 tuổi). Từ đó đưa ra phương châm biên soạn, xây dựng cấu trúc đầu mục từ theo phân loại khoa học, xây dựng thể lệ biên soạn, thiết kế trang trí và hình ảnh sách.

4.1. Phương châm biên soạn

Đây là căn cứ chủ yếu của công tác biên soạn, giới thiệu những tri thức cơ bản và

đơn giản nhất về đất nước, con người, văn hóa, xã hội, lịch sử, khoa học, công nghệ của Việt Nam và của thế giới. Vừa là tài liệu tham khảo cho học sinh tiểu học trong nhà trường, vừa là sách giải trí, phục vụ nhu cầu thỏa mãn sự tò mò về thế giới của các em nhỏ lứa tuổi từ 6 đến 11 tuổi.

4.2. Bảng mục từ theo phân loại khoa học

Bảng mục từ hay còn gọi là cấu trúc vĩ mô của bộ bách khoa thư. Khi xây dựng cần đảm bảo tính khách quan, chọn lọc những kiến thức cơ bản phù hợp với độ tuổi. Trước khi xây dựng cần nghiên cứu các hệ thống phân loại khoa học, sau đó hình thành bảng cấu trúc theo phân loại lĩnh vực khoa học. Từ đó lựa chọn những ngành, phân ngành, các khái niệm, thuật ngữ hay sự kiện, địa danh,... sao cho phù hợp nhất.

4.3. Xây dựng thể lệ biên soạn

Sau khi xây dựng bảng mục từ, cần xây dựng nguyên tắc thể lệ biên soạn. Bao gồm các quy định lựa chọn mục từ biên soạn, một số nguyên tắc chung về nội dung và hình thức sao cho phù hợp với độ tuổi. Bách khoa thư dành cho đối tượng học sinh tiểu học nên kiến thức cần được xây dựng đơn giản, rõ ràng và có hệ thống. Cụ thể:

Nội dung kiến thức: lựa chọn những tri thức cơ bản, hấp dẫn và phù hợp nhất với tâm lý, sinh lý, khả năng tư duy và nhận thức của lứa tuổi tiểu học, cập nhật những tri thức hiện đại, đáp ứng trí tò mò, ham hiểu biết của trẻ em trong độ tuổi tiểu học. Trên cơ sở nội dung chương trình của Bộ Giáo dục và Đào tạo dành cho học sinh từ lớp 1 đến lớp 5, kiến thức về các lĩnh vực: toán, địa lý, lịch sử, tự nhiên xã hội, thiên văn,... Ngoài ra cung cấp các tri thức về đời sống, về các nhân vật, vạn vật xung quanh,... nhằm giải đáp những thắc

mắc và cung cấp kiến thức cơ bản phù hợp với lứa tuổi.

Phong cách ngôn ngữ: dùng văn phong ngôn ngữ khoa học phổ thông kết hợp văn phong khoa học giáo khoa, trình bày từ thấp đến cao, dễ đến khó, khái quát đến cụ thể, nhằm phổ biến kiến thức khoa học một cách dễ hiểu, hấp dẫn đến trẻ em. Học sinh tiểu học là đối tượng đang hình thành kỹ năng ngôn ngữ, vì thế khi biên soạn, cần chú ý các tri thức trình bày cần đảm bảo tính hệ thống, ngắn gọn. Ngôn ngữ biên soạn trong sáng, văn phong mẫu mực, đơn giản, dễ hiểu, cô đọng, súc tích.

Trong quá trình biên soạn tùy thuộc vào từng ngành, phân ngành xây dựng cấu trúc thông tin phù hợp, nhưng các mục cần đảm bảo các thông tin sau: đầu mục, định nghĩa, các đặc điểm, hình ảnh, các tri thức liên quan,... và phần không thể thiếu trong giai đoạn hiện nay để nâng cao năng suất và tối đa sự tiện lợi trong cuộc sống con người đó là liên kết Internet qua mã QR.

Sau khâu biên soạn là phần thẩm định, biên tập nội dung và kỹ thuật cho đến lúc xuất bản. Công trình phải đảm bảo quy tắc chính tả tiếng Việt, quy tắc phiên chuyển tiếng nước ngoài sang tiếng Việt và quy tắc phiên chuyển tiếng dân tộc thiểu số sang tiếng Việt. Những quy định về biên soạn này cần thống nhất và xuyên suốt để làm nền tảng cho nghiên cứu biên soạn, đảm bảo chất lượng và sự phù hợp cho độc giả.

4.4. Thiết kế hình ảnh và liên kết Internet

Mỗi ngành trong *Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học* cần được trình bày trong một quyển, trong mỗi quyển sẽ có cấu trúc chung như sau:

Phần đầu: giới thiệu mục lục, hướng dẫn

tra cứu và sử dụng.

Phần nội dung: nội dung phân ngành, chủ đề lớn được sắp xếp theo thứ tự chữ cái tiếng Việt.

Phần cuối: giải thích các thuật ngữ khoa học, ký hiệu,...

Đối với học sinh tiểu học dễ thích nghi, tiếp cận cái mới, tuy nhiên khả năng chú ý và ghi nhớ chưa phát triển mạnh. Ở độ tuổi này trí nhớ trực quan - hình tượng giúp tiếp thu và ghi nhớ thông tin hiệu quả hơn trí nhớ từ từ ngữ - logic. Vì thế kênh hình trong *Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học* đóng vai trò rất quan trọng, không chỉ minh họa, bổ sung cho thông tin, kiến thức cho kênh chữ, mà còn giúp trẻ tăng khả năng chú ý, quan sát và ghi nhớ.

Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học là công trình được biên soạn dành cho đối tượng trẻ em từ 6 đến 11 tuổi. Vì thế yêu cầu về mặt thiết kế: hệ thống hình ảnh minh họa và đồ họa đảm bảo yêu cầu hình ảnh xuất hiện trên các trang sách cần đẹp, chân thực, sắc nét, có tính hấp dẫn và kích thích thị giác. Bộ sách cần thiết kế, trình bày khoa học, ngắn gọn, dễ hiểu, các nội dung trong cùng chủ đề liên kết với nhau trên một mặt giấy.

Một trong những đặc điểm nổi bật tạo nên ưu thế cho bách khoa thư hiện đại chính là các liên kết Internet qua mã QR, thể hiện sự khác biệt giữa bách khoa thư hiện đại và truyền thống. Các mã QR liên kết đến sách điện tử, các video, các trang web có chứa nội dung đa phương tiện liên quan đến nội dung tri thức đang tìm hiểu.

Bằng những hình ảnh, thiết kế và liên kết Internet sẽ giúp trẻ em tiếp thu kiến thức nhanh và ghi nhớ lâu hơn. Đến với cuốn bách khoa thư này các em không còn

áp lực về học tập, mà kiến thức đến từ sự yêu thích tìm hiểu và khám phá.

5. Kết luận

Bách khoa thư dành cho học sinh đã và đang được nhiều quốc gia trên thế giới quan tâm và chú trọng biên soạn. Viện Từ điển học và Bách khoa thư Việt Nam là nơi đặt nền móng cho bộ *Bách khoa toàn thư Việt Nam*. Đây là điều kiện thuận lợi để biên soạn và xuất bản bộ *Bách khoa thư dành cho học sinh tiểu học*, có thể vừa biên soạn vừa xuất bản. Bộ sách có thể vừa mang lại giá trị về mặt khoa học, vừa có giá trị kinh tế, tập hợp mọi kiến thức cần có dành cho lứa tuổi tiểu học vào một bộ sách với thiết kế đẹp mắt về hình thức, phong phú về nội dung. Sau bộ sách dành cho tiểu học hướng tới xây dựng bách khoa thư dành cho học sinh trung học cơ sở và trung học phổ thông.

Trong quá trình khảo sát, các công trình bách khoa thư cho lứa tuổi tiểu học hiện nay đang lưu hành đại đa số là sách biên dịch của nước ngoài (Anh, Pháp, Mỹ, Trung Quốc,...), lượng sách biên soạn trong nước rất ít. Chúng ta cần có những cuốn bách khoa thư mang đặc trưng văn hóa Việt Nam trong tương lai.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Nguyễn Huy Bình, Nguyễn Văn Lợi, Hoàng Thị Nhung, Tạ Văn Thông, *Nghiên cứu từ điển và bách khoa thư*, Nxb. Khoa học xã hội, Hà Nội, 2020.
- [2] Thùy Dương (dịch), *Science Encyclopedia - Bách khoa thư về Khoa học*, Nxb. Thanh Niên, Hà Nội, 2019.
- [3] Phan Trần Hồng Hạnh (dịch), *Bách khoa tri thức về khám phá thế giới cho trẻ em*, Nxb. Thế Giới, Hà Nội, 2018.
- [4] Thanh Loan và Hoàng Lan (dịch), *Bách khoa thư trẻ em - Cuốn sách lý giải vạn vật*, Nxb. Dân Trí, Hà Nội, 2021.
- [5] Hà Học Trạc, *Lịch sử - Lý luận và thực tiễn biên soạn Bách khoa toàn thư*, Nxb. Từ điển bách khoa, Hà Nội, 2004.